

УДК 811.161.2-11'28

ПИСЕМНА ПАМ'ЯТКА: МІЖ МИНУЛИМ І СУЧАСНИМ УКРАЇНСЬКИХ ДІАЛЕКТІВ

Христина МАКОВИЧ

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра української мови,
вул. Університетська, 1, Львів, Україна, 79000,
e-mail: wahrscheinlich@gmail.com*

У статті розглянуто вивчення писемних пам'яток у зв'язку з історією українських говорів. Проаналізовано критерії виділення діалектизмів на різних мовних рівнях, а також основні аспекти застосування виявлених говіркових елементів в історико-діалектологічних студіях.

Ключові слова: історична діалектологія, писемна пам'ятка, діалектизм.

Писемні пам'ятки були і залишаються одним із найважливіших джерел дослідження історичної діалектології. Мова найдавніших текстів містить відмінності, що залежать від території, на якій їх було створено, а також від особи їх автора (переписувача) чи місця, звідки він походив. Неоднорідність української (руської) літературно-писемної мови, що відображена у пам'ятках починаючи з XI століття, спричинена не тільки відсутністю усталених норм, тяжінням церковнослов'янського правопису та продиктованими модою іншомовними запозиченнями, але й територіальними відмінностями мови авторів.

Залежність мови пам'яток від території, на якій їх було створено, усвідомлювали дослідники історії української мови. Одним із перших мовознавців, які звернули увагу на перспективність інтерпретації мови писемних пам'яток у цьому аспекті, був Я. Головацький. У розвідці “Розправа о язиці южноруськім і его нарічіях” (1856) учений зауважує, що деякі наріччя можуть мати фіксацію у давніх текстах: “... от того часу [XVII століття] маємо писемні пам'ятники, котрі нам показують, що язык южноруській був совсім такий, як нині в устах народа” [3, с. 26]. У праці вказано приналежність писаних пам'яток до певних говіркових масивів – а цю приналежність дослідник констатує, відповідно опираючись на дані сучасних йому говірок.

Такий критерій виділення діалектизмів у пам'ятках – через зіставлення із фактами сучасних говорів – став основним, його у подальшому використовували практично всі дослідники писемних текстів різних періодів: І. Свенціцький, І. Огієнко, І. Панькевич, С. Бевзенко, У. Єдлінська, М. Станівський, І. Керницький, О. Горбач, В. Німчук, Д. Гринчишин та ін. При такому підході вчені зазвичай опираються на принцип сталості мови, тобто на положення про те, що мова певної

території не зазнає суттєвих змін протягом багатьох століть. У згаданій праці Яків Головацький вказує, що мова народу змінюється дуже повільно – “столітний старець тим самим нарічієм говорить, що малий хлопець правнук або пращур его” [3, с. 45]. При цьому навіть на рівнинах, де географічні умови сприяють асимілятивним процесам, діалектні відмінності майже не стираються, а наріччя не створюються, а хіба що перетворюються, тобто модифікуються, незначною мірою протягом тривалого часу.

Наприклад, І. Свенціцький відзначав чималу кількість діалектних елементів у пам'ятках української мови від XIV до XVII століття [19]. У багатьох текстах перехід від книжної церковнослов'янської мови відбувався не лише через вкраплення окремих форм народнорозмовної мови, а цілком органічно, коли діалектизми ставали рівноправними складовими мови твору. Дослідник зазначає, що навіть у літописних текстах про події XI–XII століть уживаються народні і досі поширені у південно-західних говірках форми (наприклад, *верем'я*).

І. Огієнко враховував дані сучасної діалектології у багатьох працях, що присвячені дослідженню давніх українських текстів. Зокрема, у фундаментальній праці “Українська літературна мова XVI століття і Крехівський Апостол 1560-х рр.” учений зауважує, що мова пам'ятки яскраво виявляє риси північноукраїнського наріччя, а також деякі елементи південно-західного, при цьому для порівняння наведено факти сучасних говірок (так, наприклад, виразно виявлена депалаталізація *p* – риса, що характерна і зараз для північноукраїнських діалектів) [16, с. 278–279].

В історико-діалектологічних дослідженнях учені виділяють діалектні елементи на різних мовних рівнях – фонетичному, морфологічному, лексичному, синтаксичному.

У **фонетиці** якість певних звуків чи звукосполук можна визначити на основі написань, які відхиляються від етимології і постали внаслідок впливу живого мовлення писаря на орфографію. На основі таких описок і роблять висновки про певні звуки чи фонетичні явища, що могли б бути характерними для говірки писаря. Складність виділення діалектизмів взагалі залежить від правописних настанов переписувача і від жанру пам'ятки. Наприклад, у згаданій праці І. Панькевича, присвяченій лемківським грамотам, правопис оригіналу значною мірою наближений до живої мови і дає можливість легко встановити деякі діалектні риси у фонетиці, як-от: у на місці *o* в закритому складі (*в добрум здоровю*), м'якість африкати *ч* (*чс, чсть*), середня артикуляція [*л*] (*албо, доброволне*) і т.д. [17, с. 32–37]. У пам'ятках конфесійних жанрів, особливо канонічних, виділити діалектні риси важче, бо їх правопис здебільшого традиційний. Проте, наприклад, П. Бузук зумів визначити фонетичні риси мови писаря Луцького Євангелія, яка, на його думку, передає говірку околиць Луцька XIV століття. Зокрема, дослідник робить висновки про твердість/м'якість приголосних звуків на основі написання після них *ь* та *ь*, м'якість звука *ц*, можливе укання тощо [2, с. 114–128].

Проблеми виділення діалектних елементів **серед словоформ** торкнувся І. Керницький у монографії “Система словозміни в українській мові”, написаній на матеріалі великої кількості пам'яток XVI століття з різних українських територій (Волині, Полісся, Галичини, Закарпаття, Бойківщини, Лемківщини,

Наддніпряни тощо). Оскільки метою згаданої праці є характеристика системи словозміни в українській мові на певному часовому етапі, дослідник, описуючи ті чи інші форми, здебільшого обмежується констатуванням наявності їх у сучасних діалектах, а також намагається з більшою чи меншою точністю зазначити територіальне поширення певних флексій у XVI столітті (наскільки це дозволяє зробити локалізація джерел). До діалектизмів, специфічних мовних ознак певної території, І. Керницький зараховує як залишки давніх флексій, що і нині є характерними для граматичної системи певних діалектів (як-от: закінчення *-ове* у називному відмінку, *-ы* в орудному відмінку множини іменників чоловічого роду), так і особливі морфологічні форми на період XVI століття, які й донині збережені у певних говорах (наприклад, флексія *-ов* для О. в. одн. іменників жін. роду, засвідчена у вйтівських книгах з Одрехови, флексія *-ме* у формі першої особи множини дієслів теперішнього часу в учительному Євангелії XVI століття і под.). Наявність деяких із виявлених форм у діалектах української мови свідчить про те, що вони мусили вживатися і в розмовній мові населення цих місцевостей приблизно чотири століття тому. Певні форми у тексті визначені територіальним походженням пам'ятки – учений встановив риси, що властиві, наприклад, тільки галицьким пам'яткам або тільки текстам, що походять з центральної та північної України [8, с. 281–285].

За таким же принципом виділяють діалектні словоформи і в інших дослідженнях. Наприклад, С. Бевзенко, відзначаючи діалектний характер певних словоформ у мові оповідань зі збірника кінця XVII ст., опирається як на особливості закарпатських говірок загалом, так і на дані про діалектне мовлення села Углі, звідки походить рукопис [1, с. 99–103].

У працях з історичного **синтаксису** часто констатують наявність у пам'ятках конструкцій, що пов'язані з певними говірковими територіями; фіксують синтаксичні діалектизми і в працях, присвячених мові певних пам'яток. Наприклад, І. Огієнко у Крехівському Апостолі виявив синтаксичні форми, що свідчать про північноукраїнське походження автора (наприклад, короткі прикметники в ролі іменної частини складеного присудка, які й зараз властиві північним говорам) [16, с. 398–458]. Минулим південно-західних діалектів у ділянці синтаксису цікавився І. Слинько. Він виявив у пам'ятках синтаксичні конструкції, що є типовими для сучасних говорів, наприклад, *не є* у значенні “немає” фіксують пам'ятки із закарпатської території. Так само добре відображено в давніх рукописах звороти з прямим додатком у знахідному відмінку від назв істот (*ратовати...конѣ, воли, вѣвцѣ*), давальним присвійності (*зде є(ст) єму домъ*) та інші [21, с. 71–80]. Те, що більшість цих зворотів відображають пам'ятки з південно-західної території, логічно пов'язати з тим, що і зараз вони є властиві південно-західним говорам. Відзначено і те, що в минулому деякі конструкції були поширені на більшій території, ніж тепер. Окрім того, староукраїнські пам'ятки зафіксували деякі вузькодіалектні звороти, які можна протиставити відповідним сполученням інших говорів у межах південно-західної групи, найбільше в цьому плані виділяються карпатські. Деякі діалектні риси фіксуються з XIV століття, але велика їх кількість –

починаючи з XVI. Цей час І. Слинько пропонує вважати початком усталення синтаксичної системи українських південно-західних говорів [21, с. 80].

Діалектній **лексичі** у писемних пам'ятках присвячено дещо менше уваги. Це частково пояснюється тим, що лексеми є найменш сталими елементами мовної системи, а також специфікою писемних пам'яток минулих століть, у яких значне місце посідала абстрактна лексика, а кількість розмовної, зокрема побутової лексики, була не такою значною. Переважно дослідники лише побіжно характеризують наявність лексичних діалектизмів у давніх текстах, хоча вони можуть досить яскраво вказувати на певну територію. Безперечно, діалектну приналежність слів можна встановити, насамперед базуючись на наявності відповідних лексем у сучасних говорах. В. Німчук при дослідженні народнорозмовної лексики у пам'ятках XI–XII століть відзначив збереженість чималої кількості слів, яких немає в українській літературній мові, у діалектах, зокрема у закарпатських, бойківських, що відомі своєю архаїчністю. Це засвідчує зв'язок сучасних говорів з минулим мови, їх здатність зберігати лексику, яка вийшла з ужитку на більшій території України. Окрім того, порівняння з діалектами дало можливість виокремити у текстах ті слова, які є народнорозмовними [14].

Отже, основний критерій, який дозволяє дослідникам констатувати приналежність зафіксованих у писемних пам'ятках мовних елементів до діалектизмів, є дані сучасних говорів, які значною мірою зберігають давній стан мовної системи певної території. Окрім того, враховують і специфічні, невідомі зараз з діалектного мовлення звукосполуки, словоформи, синтаксичні конструкції, лексеми, які могли би бути властивими мові певної території.

Певну методику визначення діалектизмів у пам'ятках минулих століть запропонував Д. Гринчишин – при зіставленні текстів із різних місцевостей їх відмінні відповідні риси і слід вважати за діалектні. Окрім того, необхідно враховувати і позамовні чинники (наприклад, історичну долю певних регіонів), а також дані сучасних говорів, які завдяки своїй стабільності здатні допомогти у з'ясуванні багатьох проблем історичної діалектології [4, с. 175].

Виявлені в писемних текстах діалектизми можна використовувати в різних аспектах:

1. Оскільки писемні пам'ятки є найвагомішим джерелом історичної діалектології, відображені у них діалектизми дають змогу простежити історію розвитку окремих діалектних утворень української мови. Ці дані можна використовувати як матеріал для побудови системи мови певної доби, для досліджування походження та розвитку як окремих говірок, так одного чи кількох діалектних утворень на певній території, їх стану й характеру у попередні століття.

На основі вивчення великої кількості пам'яток із території Закарпаття, із залученням матеріалів української та іншомовної топонімії та даних сучасних закарпатських говорів І. Панькевич створив фундаментальну працю в галузі історичної діалектології – спробу історії усього карпатського діалектного масиву – “Нарис історії українських закарпатських говорів” [19]. Історію говорів І. Панькевич подає за періодами: період XI–XIV (на основі латинських та угорських грамот і топонімів), XIV–XVI століття (доба формування лемківського та бойківського

говорів), та XVII–XX століття (доба завершення нинішніх діалектних формацій). У розвідці детально проаналізовано історію окремих звуків та фонетичних явищ, запропоновано періодизацію змін, яких вони зазнавали протягом століть. При цьому автор намагається локалізувати архаїчні і новіші явища у закарпатських говорах на різних етапах розвитку.

За даними писемних пам'яток І. Панькевич намагався встановити походження і специфіку розвитку лемківського говору [18]. Порівняння текстів різної хронології із залученням даних історії дозволило авторові визначити приблизний час формування діалекту і приблизний час постановня його типових рис, першу фіксацію яких можна простежити у письмових джерелах (як-от: ствердіння шиплячих, закінчення *-ом* у місцевому відмінку однини жіночого роду тощо), а також характер впливу словацької та польської мов і територіальні межі цього впливу у різні періоди. Історичну документацію І. Панькевич знаходить навіть для дрібних явищ лемківського діалекту.

Л. Деже продовжив дослідження з історичної діалектології говорів Закарпаття. У монографії “Очерки по истории закарпатских говоров” [7] дослідник розглядає формування закарпатських говорів у часовому відрізку з XVI до XVIII ст. Для студій він використовує писемні пам'ятки із Закарпаття, у тому числі й угорські, у яких наявні фрагменти української мови. У цьому контексті Л. Деже також розглядає історію заселення Закарпаття, у тому числі внутрішні переселення, зміну меж української мовної території, а також кількість населення у різні періоди. З опертям на ці дані він припускає і відповідний розвиток мовних явищ. Так до XVI століття сформувалися дві основні мовні області – західна та східна, а в XVI–XVII століттях унаслідок численних міграцій склалися різноманітні говірки, причому процес їх формування був складним через взаємодію говорів корінного та прибулого населення і їх подальшого вирівнювання.

В. Мойсієнкові належить діяхронне дослідження з фонетики українського північного наріччя XVI–XVII століть [12], у якому автор використав значну кількість текстів указанного періоду різних жанрів і практично зі всіх регіонів Полісся, а також сучасні діалектні дані. У його основі – положення про те, що українські пам'ятки від XVI століття містять значну кількість народних рис і відображають велику частку розмовних особливостей писарів, адже вплив традиційної орфографії у вказаний період вже не є таким сильним, як у попередні століття. Автор вважає, що будь-яка наявна тоді розмовна риса була, бодай, поодиноким виявлена, а відсутність її у пам'ятках може свідчити і про відсутність у живому мовленні. Звичайно, багато залежить і від жанру. Найбагатшими на живомовні риси здебільшого є покрайні записи на церковних книгах та акти місцевих канцелярій. При визначенні діалектних рис автор користується методикою, яку використовували і попередні дослідники, вважаючи, що найдостовірніші висновки в історичній діалектології можна зробити, зіставляючи дані пам'яток з інформацією про сучасне поширення того чи іншого явища на мовній території [12, с. 34]. В. Мойсієнко використав і здобутки лінгвогеографії, запропонував власну методику картографування мовних явищ, встановлених у писемних пам'ятках, і частину цих явищ представив на лінгвогеографічних картах.

2. Фіксація певних діалектних рис у пам'ятках може бути вказівкою якщо не на час їх появи у мові, то, принаймні, на період, коли цей діалектизм уже існував та активно вживався на території створення тексту (якщо пам'ятка датована). Так, наприклад, П. Лизанець при досліджуванні угорських запозичень у закарпатських говорах активно застосовував дані писемних пам'яток [11]. Він з'ясовує шляхи проникнення мадяризмів в українську мову, а також намагається максимально уточнити час їхньої появи і робить це на матеріалі фіксацій у писемних пам'ятках XV–XVIII століть, залучаючи ще й дані історичної фонетики та семантико-історичний критерій. При цьому П. Лизанець радить враховувати і принцип, згідно з яким запозичення з'явилися в мові на одне-два століття раніше, перш ніж були відображені у писемних текстах. У праці вдалося констатувати час першої фіксації близько 400 запозичень, що проливає світло на час появи тих чи інших мадяризмів в українських закарпатських говорах.

3. Виявлені у писемних текстах діалектизми можуть слугувати вказівкою для пояснення певних правописних рис. Так, наприклад, М. Станівський при дослідженні мови буковинсько-молдавських пам'яток звертає увагу на діалектні риси, якими він намагається пояснити деякі суперечливі моменти у правописі грамот, наприклад – вживання *ѣ* на місці *я*. На його думку, це не вплив південнослов'янського правопису, а цілком природне у буковинських говірках *e* на місці палатального *a* чи колишнього *ę*, що передавалося, відповідно до тогочасної традиції, літерою *ѣ* [22, с. 11–13].

4. Поміж іншим варто зазначити, що дані сучасних діалектів можуть виконувати допоміжну функцію при досліджуванні мови писемних пам'яток. Так, наприклад, В. Німчук використав дані діалектів для пояснення “темних місць” “Слова о полку Ігоревім”, виявивши фразеологічні паралелі до деяких місць у пам'ятці в закарпатських говірках. Так, в уривку про Ярослава Осмомисла, що “високо сидить на Галицькому престолі”, йдеться, на його думку, не про висоту трону чи розташування княжого міста на горі, а про високий статус, значне суспільне положення князя, оскільки в закарпатських говірках фразеологізм “високо сидіти” означає “мати повагу, займати високу посаду” тощо [15, с. 81].

5. Мовознавці використовують дані історичної діалектології і тоді, коли існують сумніви стосовно українського походження певної пам'ятки. Так В. Німчук за допомогою діалектологічних даних спростує думку про російське походження Київського Псалтиря (XIII ст.). При детальному розгляді його графіко-орфографічних та фонетичних рис автор уточнює, що чимало особливостей є споконвічно властивими фонетиці поліських говорів, а деякі (як, наприклад, нерозрізнення *и* та *ы*) є типово українськими, тому не слід категорично приймати положення про російське походження пам'ятки, вона могла вийти з-під пера писаря, що походив з північних регіонів України [13]. Д. Гринчишин при дослідженні “Четьї”, стосовно тексту якої є актуальною українсько-білоруська дискусія, виділив українські риси, звертаючи увагу на побутуванні їх у волинських та поліських говірках. Це підтверджує тезу про те, що “Четья” збережена в білоруському списку, проте у ній переважають ознаки північного наріччя української мови [5].

б. І нарешті, виявлення діалектизмів у писемних пам'ятках має велике значення ще й тому, що вони можуть вказати на територіальне походження нелокалізованого тексту. При такому підході особливо важливими є дані лінгвогеографії.

Одним із перших почав запроваджувати методи лінгвогеографії в українську науку П. Бузук, він зауважував, що “історичне студювання мови повинно по змозі йти з географічним дослідженням окремих процесів у минулому” [2, с. 8]. На значний потенціал цієї науки у вивченні минулого українських говорів вказував Й. Дзензелівський, що одним із перших запропонував певні методологічні настанови для таких досліджень. Лінгвогеографія, на його думку, дозволяє висвітлити ті мовні явища, які залишалися поза увагою традиційного описового історичного мовознавства, а саме – охопити історію мови як систему, демонструючи взаємозв'язок елементів цієї системи та її стан у різні періоди [6, с. 29]. На думку вченого, настав час по-новому підійти до історії мови, описуючи мовну систему певних періодів як синхронних зрізів. При цьому слід якнай докладніше враховувати усі місцеві різновиди мовних явищ, адже із пам'яток видно, що вони часто мали неоднакові вияви на різних територіях. Дослідження історії мови методом лінгвістичної географії можна проводити в усіх тих напрямках, які застосовуються і при визначенні територіальних говорів: можна здійснювати монографічні описи тих чи інших явищ і укладати лінгвістичні карти (історичне лінгвістичне картографування) [6, с. 30]. Й. Дзензелівський навіть висуває ідею створення спеціального історичного атласу української мови, пропонує принципи та технологію укладання історичних карт до нього, хоча воно має специфічні труднощі та обмеження, наприклад, можна використовувати лише точно датовані та локалізовані пам'ятки, на картах завжди будуть порожні місця, оскільки не зі всіх територій є відповідні тексти тощо. Проте історичне лінгвістичне картографування має значні перспективи, оскільки дасть можливість вивчати групи говорів у певні періоди і дозволить зіставляти явища історії мови з певними точками простору на різних часових зрізах, тим самим розширивши наше уявлення про минуле української мови.

Загалом з допомогою історико-діалектологічного аналізу можна більш-менш точно визначити місце пам'ятки в українському діалектному просторі.

І. Огієнко при вивченні Крехівського Апостола зробив спробу схарактеризувати його мову з погляду територіальної приналежності, вказуючи, що це тогочасна літературно-писемна мова, у якій яскраво виявилися елементи західнополіського діалекту і є досить значна кількість архаїчних рис [16, с. 212–213]. А що в рукописі простежуються і риси південно-західних діалектів, то вчений припускає належність діалекту перекладача до смуги перехідних говорів.

На думку Л. Коць-Григорчук, окремі пам'ятки історії мови з'явилися колись у певній точці лінгвістичного простору і до сьогодні не втратили здатності локалізуватися у ньому [9, с. 139]. Ця теза також опирається на принцип сталості мови, адже українська мова як мова осілого землеробського населення має у своєму складі давні діалектні утворення, які володіють значною стійкістю. Відсутність літературної норми від найдавніших часів зумовила те, що автори писемних пам'яток подекуди звертаються до нас своїм рідним діалектом. Л. Коць-Григорчук

зауважує, що весь історичний процес розвитку мови здійснюється як “перегук між територіями”, тому й територіальне визначення має для пам’ятки першорядне значення [9, с. 140]. Принаймні одна діалектна риса, зафіксована в пам’ятці, може у лінгвогеографа асоціюватися з певною територією, на якій відома ця особливість, а комплекс таких рис є підставою для визначення конкретної території – аж до групи сіл чи навіть окремого села. Л. Коць-Григорчук пропонує й особливий метод для локалізації давніх текстів – метод накладання ареалів, при якому на карту наносять ареали поширення діалектизмів, зафіксованих у певній пам’ятці, і визначають територію, для якої усі ці явища є властивими. Такий метод дозволив Л. Коць-Григорчук підтвердити українське походження П. Беринди і навіть приблизно визначити населений пункт, якому властиві практично всі діалектні ознаки, виявлені у “Лексиконі” (с. Тур’є Сколівського району Львівської області). За написами на творах української іконографії, які зроблені тогочасною книжною мовою зі значною часткою діалектизмів, авторка встановлює походження творців українських ікон [9, с. 190–221]. Цей метод набув поширення у сучасних дослідженнях з історії мови та історичної діалектології. Так, наприклад, за допомогою лінгвогеографічного вивчення текстів творів К. Зіновієва молода дослідниця М. Кулієвич намагається визначити осередки, з якими пов’язана біографія поета [10].

Як бачимо, у студіях з історії української мови дуже часто враховувалась саме територіальна специфіка мови пам’яток, оскільки доведеним є те, що діалектні відмінності були у мові вже принаймні у той період, яким датуються найраніші збережені зразки української писемності, і літературно-писемна мова того часу, не будучи обмеженою суворими нормами, допускала вживання діалектизмів. Діалектні явища здебільшого характеризують з погляду сучасного стану говору, з яким пов’язана та чи інша пам’ятка. При такому підході вчені відзначають велику стійкість діалектної системи і здатність говорів зберігати ті чи інші риси протягом багатьох століть. Вивчення писемних пам’яток у діалектологічному аспекті розкриває можливості аналізу діалектного мовлення в діахронії. На основі фіксації тих чи інших явищ можна робити висновки про час їхнього постання, виникнення та формування певних діалектів чи говіркових груп. Попри те, що студії, присвячені історії певних говорів загалом чи на конкретному часовому зрізі, досі є нечисленними, навіть вивчення мови кожної окремої пам’ятки з урахуванням її місцевих ознак вносить нову інформацію у загальну картину минулого українських діалектів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Бевзенко С. П.* Зі спостережень над мовою пам’яток розповідних жанрів, писаних на Закарпатті / С. П. Бевзенко // Наукові записки Ужгородського державного університету. – 1958. – Т. 35. – С. 92–108.
2. *Бузук П.* З історичної діалектології української мови. Говірка Луцької Євангелії XIV століття / Петро Бузук // Збірник комісії для дослідження української мови. – К., 1931. – С. 127–138.

3. Головацький Я. Розправа о язицѣ южнорускѣм и его нарѣчїяхъ [...] // Яковъ Головацкій. – Львів, 1849. – 64 с.
4. Гринчишин Д. Писемні пам'ятки XVI – п.п. XVII ст. як джерело вивчення українських діалектів / Дмитро Гринчишин // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. Міжнародна конференція на честь 80-річчя проф. Йосипа Дзензелівського : зб. наук. праць. – Ужгород, 2001. – Вип. 4. – С. 175–181.
5. Гринчишин Д. Четья 1489 року – видатна конфесійна пам'ятка української мови / Дмитро Гринчишин // ЗНТШ. – Львів, 1995. – Т. 229. – С. 251–276.
6. Дзензелівський Й. О. Лінгвогеографічний аспект у дослідженнях з історії мови / Й. О. Дзензелівський // Праці III Республіканської діалектологічної наради. – К., 1970. – С. 28–34.
7. Дэже Л. Очерки по истории закарпатских говоров / Ласло Дэже. – Budapest : Akademiai kiado, 1967. – 308 с.
8. Керницький І. М. Система словозміни в українській мові: На матеріалах пам'яток XVI ст. / І. М. Керницький. – К. : Наукова думка, 1967. – 288 с.
9. Коць-Григорчук Л. Лінгвістично-географічне дослідження українського діалектного простору / Лідія Коць-Григорчук. – Нью-Йорк ; Львів, 2002. – 268 с.
10. Кулієвич М. Напрями вивчення спадщини Климентія Зіновієва (у минулому й сьогодні) / Мирослава Кулієвич // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – 2006. – Вип. 38. – Ч. 1. – С. 127–130.
11. Лизанец П. Н. Венгерские заимствования в украинских говорах Закарпатья. Венгерско-украинские межъязыковые связи / Петр Николаевич Лизанец. – Budapest : Akademiai kiado, 1976. – 682 с.
12. Мойсієнко В. М. Фонетична система українських поліських говорів у XVI–XVII ст. / В. М. Мойсієнко. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2006. – 448 с.
13. Німчук В. Київський псалтир 1397 р. – пам'ятка північного діалекту української мови / Німчук Василь // Український діалектологічний збірник. – Кн. 3. – К. : Довіра, 1997. – С. 218–230.
14. Німчук В. В. Лексика пам'яток XI–XIII століття як свідчення народної основи давньоруської літературної мови / В. В. Німчук // Жанри і стилі в історії української літературної мови. – К. : Наукова думка, 1989. – С. 5–56.
15. Німчук В. В. “Слово...” і народна мова / В. В. Німчук // Мовознавство. – 1967. – № 4. – С. 79–81.
16. Огієнко І. Українська літературна мова XVI ст. і Крехівський Апостол 1560-х рр. / Іван Огієнко. – Варшава, 1930. – 520 с.
17. Панькевич І. Дві лемківські грамоти з початку XVI ст. / Іван Панькевич // Slavica. – 1954. – Т. 23. – С. 23–46.
18. Панькевич І. До питання генези українських лемківських говорів / І. Панькевич // Славянская филология – Т. 2. – М. : Изд-во АН СССР, 1958. – С. 164–197.

19. *Панькевич І.* Нарис історії українських Закарпатських говорів. Ч. 1: Фонетика / Іван Панькевич. – Прага, 1958. – 132 с.
20. *Свенціцький І. С.* Елементи живої народної мови в пам'ятках української літературної мови у XIV – XVII сторіччях / І. С. Свенціцький // Питання українського мовознавства. – Кн. 3. – 1958. – С. 119–126.
21. *Слинько І.* Історія деяких синтаксичних зворотів південно-західних говорів за пам'ятками XIV–XVIII ст. / І. Слинько // Праці III Республіканської діалектологічної наради. – К., 1970. – С. 71–80.
22. *Станівський М.* Спостереження над мовою буковинсько-молдавських пам'яток XIV–XVII ст. / М. Станівський // Питання історії і діалектології східнослов'янських мов. – Чернівці, 1958. – С. 3–21.

Стаття надійшла до редколегії 27.10.2011

Прийнята до друку 30.11.2011

ANCIENT WRITING: BETWEEN THE PAST AND THE PRESENT OF UKRAINIAN DIALECTS

Khrystyna MAKOVYCH

*The Ivan Franko National University of Lviv,
Department of Ukrainian Language,
Universytets'ka str., 1, L'viv, Ukraine, 79000,
e-mail: wahrscheinlich@gmail.com*

The study of ancient writings within the context of the history of ukrainian territorial dialects is considered in this article. Spetial attention is paid to the vernacular elements on different language levels and to the main aspects of the use of found vernacularisms in historical dialectology studies.

Key words: historical dialectology, ancient writing, vernacularism.

ПИСЬМЕННЫЙ ПАМЯТНИК: МЕЖДУ ПРОШЛЫМ И НЫНЕШНИМ УКРАИНСКИХ ДИАЛЕКТОВ

Христина МАКОВИЧ

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
кафедра украинского языка,
ул. Университетская, 1, Львов, Украина, 79000,
e-mail: wahrscheinlich@gmail.com*

В статье рассмотрено изучение письменных памятников в связи с историей украинских говорів. Проанализированы критерии выделения диалектизмів на различных языковых уровнях, а также основные аспекты использования выделенных диалектных элементов в историко-диалектологических исследованиях.

Ключевые слова: историческая диалектология, письменный памятник, диалектизм.